

Wethouder van cultuur:
Behoud en groei laten samengaan
Interview met Barend Smit

Wethouder van cultuur: Behoud en groei laten samengaan

Interview met Barend Smit

KARIN ABRAHAMSE
&
BRAM VAN DER
SCHUYT

Op 14 maart van dit jaar presenteerde de gemeente Hilversum aan de Hilversumse bevolking de selectie van 165 monumenten die, na akkoord van de minister van OC&W op de Rijksmonumentenlijst zullen worden geplaatst. De presentatie kreeg gestalte door een feestelijke bijeenkomst van eigenaars en geïnteresseerden in de Burgerzaal en een tentoonstelling in de gangen van het raadhuis. Daar werden de prachtige foto's getoond die architectuurfotograaf Robert Oerlemans van alle monumenten-in-spé had gemaakt.

235 Rijksmonumenten

De selectie van de monumenten heeft een aantal jaren in beslag genomen. In het begin van de jaren tachtig van de 20e eeuw ontwikkelde het rijk het begrip 'jonge monumenten'. Dit betreft de jongere bouwkunst en stedenbouw uit de periode 1850-1940. De Rijksdienst voor de Monumentenzorg, de provincies en de vier grote steden namen vervolgens de inventarisatie van die monumenten in geheel Nederland ter hand. Doel hiervan was een landelijk overzicht te verkrijgen. Voor elke gemeente werd een beschrijving gemaakt waarin de geografische, sociaal-economische en stedenbouwkundige ontwikkelingen zijn geschetst. Dit Monumenten Inventarisatie Project (MIP) resulteerde in 1992/1993 voor het Gooi en de Vechtstreek in 11 rapporten, één voor de hele streek en één per gemeente. De rapporten vormen tezamen een prachtige bron voor onderzoek naar en begrip van deze periode.

Het vervolg op het MIP was het Monumenten Selectie Project (MSP) waarin door deskundigen van de Rijksdienst Monumentenzorg en van de provincie per gemeente de daadwerkelijke keuze werd gemaakt van de objecten die voor monumentenstatus in aanmerking komen. De selectie is vervolgens aan de gemeente gegeven ter advisering. De Monumentencommissie van de gemeente heeft aan die selectie nog een aantal gebouwen toegevoegd. Deze selectie van 165 objecten is aan de raad voorgelegd. Die is met de voordracht akkoord gegaan. Het wachten is nu op de staatssecretaris die hopelijk nog dit jaar over de monumentenstatus van de voorgedragen panden zal beslissen. Als alles goed gaat zal Hilversum dan tezamen met de al eerder aangewezen objecten over 235 rijksmonumenten beschikken.

Budget voor restauratie

De status van rijksmonument brengt voor gemeente en eigenaar rechten en

plichten met zich mee. In het verleden werd de monumentenstatus door eigenaren nog al eens als een hindernis ervaren. De angst dat er aan een gebouw niets mocht worden veranderd en de marktwaarde ervan dus negatief zou worden beïnvloed is echter zo goed als verdwenen. Tegenwoordig is huisvesting in een monument voor bedrijven en particulieren eerder statusverhogend. Daarnaast zijn er voor het onderhoud en de restauratie van monumenten ruimere subsidie-mogelijkheden. Ook is de houding van de overheid ten opzichte van het gebruik van monumenten danig veranderd.

Wij hebben Barend Smit, wethouder van cultuur van Hilversum, gevraagd ons die verandering nog eens nader toe te lichten. Wat zijn allereerst de voordelen van een dergelijke groot aantal monumenten voor onze gemeente? Door de erkenning van de 165 monumenten zal Hilversum ruimschoots boven het kritische aantal van 200 uitkomen. Dit betekent dat Hilversum als zelfstandig budgethoudende gemeente voor monumentenzorg zal worden erkend. Dat heeft tot gevolg dat de gemeente voortaan rechtstreeks van het Rijk een budget krijgt waarmee het de benodigde restauraties kan gaan uitvoeren of subsidiëren. De gemeente of de eigenaren hoeven dan niet telkens lange procedures via de provincie te voeren om de benodigde gelden te verkrijgen.

Dat gaat niet zomaar, eerst zal de gemeente de totale restauratiebehoefte in kaart moeten brengen. Dat wordt nog een omvangrijke klus waarvoor het bureau monumentenzorg extra capaciteit moet krijgen. De gemeente zal ook een loket voor de eigenaren in moeten richten om hen te adviseren over restauratie en behulpzaam te zijn bij het aanvragen van subsidie.

Landelijk bekende architecten

Goed, de gemeente krijgt voor onderhoud en restauratie dus uiteindelijk de beschikking over een fors budget. Is dat het enige argument? Nee, in wezen is iets anders veel belangrijker. De uitstraling van Hilversum zal met zo 'n groot aantal monumenten natuurlijk groter worden. Hoewel Hilversum als Mediastad wordt gepropageerd genieten wij ook grote bekendheid als stad waarin een omvangrijke staalkaart van de jonge bouwkunst te bewonderen is. Dat merken we elk jaar al bij de Monumenten- en Architectuurdagen. Dat Hilversum de stad van Dudok is, is wijd en zijd bekend – dat veel andere, landelijk bekende architecten hier hun sporen hebben achtergelaten verdient meer aandacht. Die monumenten oefenen ook aantrekkingskracht uit op zowel particulieren

Wethouder van Cultuur Barend Smit (foto sectie communicatie, gemeente Hilversum)

Een tamelijk onbekend pand vanwege de verborgen ligging is deze prachtige boerderij met schuur op het landgoed Monnikenberg, Soestdijkerstraatweg 145. Het complex in neo-classicistische stijl met vakwerkelementen dateert van omstreeks 1850. De architect is onbekend. (foto Robert Oerlemans)

als bedrijven. Want wat is er nu mooier dan het bewonen van een monument of waar kan je beter je klanten ontvangen dan in een prachtig gerestaureerd gebouw?

Is monumentenstatus juist geen belemmering voor eigenaren? Ze mochten toch nooit iets aan die gebouwen veranderen? Dat was vroeger en is inmiddels de laatste jaren achterhaald. Daarvoor moest er wel een enorme omslag in het denken over monumenten komen. Tot voor kort stonden de monumentenbehouders en de bouwers lijnrecht tegenover elkaar. Men kon elkaar niet vinden. Waar de één geen tittel of jota aan een gebouw wilde veranderen wilde de ander slechts slopen om groei te stimuleren. Monumentenbehoud en stedenbouw verhielden zich als water en vuur.

Ik heb het persoonlijk en als wethouder altijd een onvruchtbare situatie gevonden. Waar je begrip kan hebben voor beide standpunten moet toch ook een middenweg te vinden zijn. Die middenweg te vinden is mijn uitdaging geweest, ik denk dat we daar gezamenlijk goed in geslaagd zijn. Het is slecht voor de gemeente om door zo'n groot aantal monumenten in haar ontwikkeling te worden gehinderd. Het is ook slecht voor een gemeente om zonder relatie met het verleden te groeien. Sfeer en context zijn toch bepalend voor woon- en belevingsgenot.

Pompgemaaltje

Kunt u een paar voorbeelden noemen waaruit blijkt dat de nieuwe kijk op monumenten ook werkt in de praktijk? De starre en non-communicatieve houding heeft men nu wel laten varen. Als eerste voorbeeld van hoe behoud en groei samen kunnen gaan en een nieuwe kans kunnen creëren noem ik altijd graag het pompgemaal bij het Laapersveld.

Toen het park en de vijver van het Laapersveld net gerestaureerd waren stond dat gemaaktje er als een smet op het landschap bij. Mij werd zelfs gevraagd wanneer ik het nou eens zou laten opruimen! Maar juist daar vormde het gebouw in zijn opzet een eenheid met de omgeving. De Laapersvijver is aangelegd als opvangbassin voor het regenwater en het pompemaal maakte daar dus integraal onderdeel van uit. Nu stond het daar echter doordat het geen functie meer had er werkloos en verkommerd bij. En kijk nu eens: het is prachtig gerestaureerd, er is een bedrijffe in gevestigd dat hiermee zijn imago uitdraagt en in financiële zin is ook alles goed geregeld. De gemeente heeft de restauratie voorgefinancierd, de huur dekt die kosten en het gehele complex van vijver, park en pompemaal is een sieraad voor de stad.

Zó moeten we dat vaker doen. Er zijn al tal van projecten gestart en afgerond waarbij de restauratie juist mogelijkheden heeft geschapen voor ander gebruik dan de oorspronkelijke bestemming waarbij tegelijkertijd het pand en de omgeving erop vooruit zijn gegaan. Kijk naar het bekende 'Huis met de Pilaren', denk aan de mogelijkheden van de Dudokscholen, denk ook aan het Dudokgebouwje bij het Sportpark.

Geen openluchtmuseum

Betekent dit dat u pas geld in de restauratie van een monument steekt indien het gerestaureerde gebouw of huis een economische functie in de moderne samenleving kan krijgen? Helemaal zeker weet je dat van tevoren nooit maar er moet wel zicht op zo'n maatschappelijke functie zijn. Zo langzamerhand zijn monumenten veranderd van een belemmering in een stimulan voor nieuwe mogelijkheden. We zijn

J.W. Hanrath ontwierp dit landhuis aan de Utrechtseweg 40 in 1904. Het is gebouwd in de Engelse landschapsstijl op een groot terrein en wordt omgeven door een tuin. De villa is georiënteerd op de kruising van de Diependaalselaan en de Utrechtseweg. (foto Robert Oerlemans)

Niet alleen gebouwen worden voorgedragen als rijksmonument. Deze betonnen 'portalen', gebouwd in 1938 naar een ontwerp van architect J.L.A. Cuperus, zijn door hun spitsboogvorm uniek in Nederland. Aan de spoorlijn Hilversum - Utrecht staan 188 van deze bovengeleidingportalen tussen de spoorwegovergang Oude Amersfoortseweg en Groenekan. (foto Robert Oerlemans)

hier niet uit op het creëren van een openluchtmuseum á la Anton Pieck maar op het stimuleren van dynamiek, waarbij groei in de toekomst en aandacht voor het verleden samengaan. Zonnestraal is een voorbeeld van hoe het starre, behoudzuchtige juist het behoud in gevaar bracht. Het gebouw kende door zijn specifieke bouw zoveel problemen, die we deels ook bij ons eigen raadhuis aantreffen, dat restauratie naar het oorspronkelijke ontwerp alleen een recept voor meer problemen zou betekenen. Maar ja, het is een monument en daar mocht niets aan veranderd worden. De discussie ging daarbij meer over het enkele of dubbele glas dan over de toekomstige functie. Nu is daar beweging in gekomen. Daarbij moet je altijd alert blijven op wenselijkheid. Bij Zonnestraal moet de cultuurhistorische context niet in het gedrang komen met nieuwe gebruiksfuncties. Er is gekozen voor het 'gezondheidsaspect'. Het is tenslotte ooit als sanatorium gebouwd. Dat zal ook zijn uitdrukking moeten krijgen in de nieuwe functies.'

Ook arbeiderswoningen

Bij de voordracht van de 165 jonge monumenten heeft de provincie weliswaar het nodige voorwerk gedaan maar de gemeenteraad moest het uiteindelijk advies aan de staatssecretaris geven. Wat waren daarbij de maatstaven? Over de cultuur-historische waarde van gebouwen maar ook van straten en wijken kan je natuurlijk eindeloos filosoferen. Kijk naar Hilversum als geheel. Welk cultuur-historische ontwikkeling moet je hier nu als meest bepalend aanwijzen. Volgens de één is dat de oorspronkelijke brinkenstructuur, volgens de ander is dat de villabebouwning en voor weer een ander zal dat het nieuwe bouwen uit de twintiger en dertiger jaren van de 20e eeuw zijn.

De Rijksoverheid heeft algemeen geldende selectiecriteria vastgesteld: daarbij zijn nationale waarden van architectuur-historisch en cultuur-historische aard geformuleerd. Het is dus niet zo dat we als gemeente onze eigen criteria kunnen toepassen. Het is allemaal tamelijk strikt geregeld. Voor dit project konden dus ook uitsluitend met toepassing van de vastgestelde criteria voorstellen worden gedaan om objecten af te voeren of toe te voegen. Met de aanwijzing van de jonge monumenten uit de periode 1850-1940 is Hilversum nu een gemeente waar voornamelijk de 19e- en 20e-eeuwse ontwikkelingen en stedenbouwkundige structuren voor het nageslacht zichtbaar en bruikbaar zullen blijven. Toch zijn ook de Kerkbrink en de Groest voorbeelden van hoe ook de oudere cultuur-historische context haar recht van bestaan kan houden. Nieuwe bedrijven, nieuwe inrichting en behoud van het goede hebben hier een goede wisselwerking en trekken ook veel nieuwe bezoekers. Zelf vind ik het complex arbeiderswoningen bij de Ericastraat en omgeving een belangrijke en te behouden omgeving. Hier kan je zien dat monumenten niet alleen worden gevonden onder de grote, imposante gebouwen maar juist ook in de 'gewone' dagelijkse omgeving. Ik ben benieuwd of alle bewoners zich daar wel realiseren dat ook zij binnenkort in een monument wonen.